



Język jako narzędzie porozumiewania się człowieka – poznawcza, komunikacyjna i społeczna funkcja tekstu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Zbigniew Herbert, *Potęga smaku*, [w:] tegoż, *Raport z oblężonego Miasta i inne wiersze*.
- Źródło: Martin Kuckenburg, *Pierwsze słowo. Narodziny mowy i pisma*, tłum. B. Nowacki, Warszawa 2006, s. 22.



Język jako narzędzie porozumiewania się człowieka –
poznawcza, komunikacyjna i społeczna funkcja tekstu

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Według XVIII-wiecznego filozofa Johanna Gottfrieda Herdera pierwsze komunikaty przekazywane przez człowieka były naśladowaniem dźwięków natury. Jak pisał Martin Kuckenburg:

((Martin Kuckenburg

Pierwsze słowo. Narodziny mowy i pisma

Pierwszy słownik składał się z głosów całego świata

Źródło: Martin Kuckenburg, *Pierwsze słowo. Narodziny mowy i pisma*, tłum. B. Nowacki, Warszawa 2006, s. 22.

Protojęzyk składał się z dźwięków i towarzyszących im gestów, które zwiększały skuteczność informacyjną. Funkcją, którą pełniły pierwsze komunikaty, było informowanie – o niebezpieczeństwie, miejscu polowania itd. Wraz z rozwojem aparatu mowy i odpowiednich struktur w ludzkim mózgu język stawał się coraz bardziej skomplikowany i pełnił coraz więcej funkcji. Trzy najważniejsze z nich to: poznawcza, komunikacyjna i społeczna.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz poznawczą, komunikacyjną i społeczną funkcję tekstu.
- Zilustrujesz funkcje języka przykładami z własnych doświadczeń komunikacyjnych.
- Zredagujesz teksty, w których dominują wybrane funkcje języka.

Przeczytaj

Język jako system

Język jest systemem, co oznacza, że jego elementy są ze sobą powiązane. Systemowość ujawnia się w hierarchicznej budowie, w której można wyróżnić poziomy: **fonologiczny**, **morfologiczny**, **składniowy i znaczeniowy**. Język stanowi otwarty system – wciąż powstają nowe wyrazy i zachodzą powolne zmiany w jego gramatycznej budowie. Jedną z ważniejszych cech języka to konwencjonalność – znaki odsyłają do rzeczywistości na mocy pewnej umowy.



Ilustracja Jana Rembowskiego z *Nauki czytania i pisania dla dzieci*, 1910

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Język jako sposób poznawania świata

Język determinuje sposób poznania i rozumienia świata: im większy zasób słownictwa człowieka, tym bardziej złożony jest jego obraz świata. Język pełni zatem **funkcję poznawczą** (inaczej nazywaną **kognitywną**, **przedstawieniową**, **symboliczną**). Znaki językowe odsyłają za pośrednictwem pojęć do określonego wycinka rzeczywistości i w pewien sposób go zastępują. Funkcja ta umożliwia użytkownikom języka zdobywanie informacji o świecie. Nierozzerwalnie łączy się z nią rola języka jako narzędzia **informowania (komunikowania)**. Funkcja komunikatywna jest zorientowana na informację, którą nadawca chce przekazać odbiorcy, zatem – podobnie jak w przypadku funkcji przedstawieniowej – jest ona ukierunkowana na kontekst, czyli rzeczywistość pozajęzykową.



Henryk Gotlib, *Rozmowa*, po 1923

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Język jako narzędzie porozumiewania się

Język jest narzędziem porozumiewania się społeczności, pełni więc funkcję socjalizującą. Dzięki temu, że człowiek posługuje się konkretnym językiem, przynależy do wspólnoty o określonej tożsamości, kształtowanej przez tę grupę. Język umożliwia tworzenie, zbieranie, magazynowanie i przekazywanie całej wiedzy, stanów duchowych i emocjonalnych, przeżyć oraz doświadczeń poprzednich pokoleń w postaci różnego rodzaju tekstów kultury. Odgrywa zatem rolę **kulturotwórczą**.

Dzięki funkcji socjalizującej języka jego użytkownicy mogą odgrywać określone role społeczne, a także rozpoznawać role odgrywane przez innych. Na przykład zwrot: „Szanowny Panie Profesorze” wskazuje na funkcję pełnioną przez odbiorcę komunikatu, a jednocześnie świadczy o prestiżu i szacunku, jakim jest otaczany. Krańcowo inne nacechowanie ma komunikat: „Podły kłamco!”, wskazujący na negatywną rolę społeczną, jaką odgrywa obiorca komunikatu.

Umiejętność właściwego interpretowania sytuacji społecznych oraz funkcji pełnionych przez ich uczestników nazywana jest sprawnością socjolingwistyczną.



Władysław Podkowiński, *Rozmowa*, 1894

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

fonologia

(gr. *phōnē* – głos, dźwięk, *lógos* – nauka) – dział językoznawstwa zajmujący się opisem podstawowych jednostek systemu dźwiękowego języka oraz relacji między nimi

interlokutor

(łac. *interlocutio* – rozmowa) – rozmówca

morfologia

(gr. *morphē* – kształt, *lógos* – nauka) – dział gramatyki zajmujący się budową wyrazów

socjolingwistyka

(łac. *socio* + *linugua*) nauka zajmująca się funkcjonowaniem języka w społeczeństwie

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli obrazującą podział funkcji języka ze względu na rolę społeczną oraz funkcje pełnione w akcie komunikacji. Napisz, na czym, twoim zdaniem, polegają funkcja komunikatywna, socjalizująca i kulturotwórcza języka, rozwijając informacje zawarte w schemacie.

Polecenie 2

Zastanów się i wykorzystując mapę myśli, zanotuj, bez której funkcji języka komunikacja byłaby najbardziej utrudniona.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Połącz wypowiedź z dominującą w niej funkcją językową.

O Boże!

funkcja impresywna

„Czuję” to czasownik.

funkcja metajęzykowa

Dobry wieczór!

funkcja ekspresywna

Jedz ten obiad!

funkcja fatyczna

Grzmi.

funkcja informacyjna

Ćwiczenie 2



Zastanów się i wynotuj 8 celów, do osiągnięcia których potrzebny jest język. Podaj 8 przykładów innych niż te podane w odpowiedzi.

Ćwiczenie 3



Zaznacz na czerwono te zdania, w których dominuje funkcja informacyjna.

☐ czerwony

Tylko kupując peleryny przeciwdeszczowe w naszym sklepie, masz gwarancję najwyższej jakości.

Pada deszcz.

Zbieraj deszczówkę!

Kap, kap. Płyną łzy. W łez kałużach ja i ty, wypłakane oczy i przekwitłe bzy.

Z małej chmury duży deszcz.

Matko, ale leje!

Słowo „deszcz” to rzeczownik.

Deszcz konwekcyjny to opad spowodowany unoszeniem się nagrzanego powietrza i tworzeniem się ośrodka niskiego ciśnienia przy powierzchni ziemi.

Wielkość opadów podaje się w milimetrach słupa wody lub litrach wody na metr kwadratowy powierzchni na dobę.

Ćwiczenie 4



Trzy z poniższych wypowiedzi nie pełnią funkcji komunikacyjnej, ponieważ nie zawierają informacji o rzeczywistości. Podaj je i napisz, jaką funkcję pełnią.

- Abrakadabra!
- Magik powiedział „Abrakadabra”.
- Ogłaszam was mężem i żoną.
- Spełnienia marzeń!
- „Abrakadabra” może pełnić funkcję zarówno rzeczownika, jak i wykrzyknika.
- Proszę wypowiedzieć czarodziejskie zaklęcie.

Ćwiczenie 5



Zredaguj dialog, w którym znajdą się przynajmniej trzy wypowiedzi pełniące funkcję informacyjną, jedna wypowiedź pełniąca funkcję ekspresywną, jedna wypowiedź pełniąca funkcję perswazyjną i jedna wypowiedź o funkcji fatycznej.

Ćwiczenie 6



Wyjaśnij, dlaczego w poniższych sytuacjach komunikacja nie była skuteczna.

1. [Na ulicy]

A: Hola! Qué tal?

B: Przepraszam, nie mówię po hiszpańsku.

2. [Podczas egzaminu na studiach]

Student: Cześć!

Profesor: Proszę opuścić salę i wrócić we wrześniu.

3. A: Halo?

B: Halo! Nie masz zasięgu.

A: Słyszać mnie? Halo?

4. [Szpieg podający tajne hasło]

A: „W Paryżu najlepsze kasztany są na placu Pigalle.”

B: Przepraszam, nie wiem, o co panu chodzi. Spieszę się.

5. [Na ulicy]

A: Beata jeść zielona.

B: Zielona? Nie rozumiem.

Ćwiczenie 7



Zastanów się i napisz, jakie warunki muszą być spełnione, by nastąpiła skuteczna komunikacja.

Tekst do ćwiczenia 8

((Zbigniew Herbert

Potęga smaku

To wcale nie wymagało wielkiego charakteru
nasza odmowa niezgoda i upór

mieliśmy odrobinę koniecznej odwagi
lecz w gruncie rzeczy była to sprawa smaku
Tak smaku
w którym są włókna duszy i chrząstki sumienia

Kto wie gdyby nas lepiej i piękniej kuszono
ślano kobiety różowe płaskie jak opłatek
lub fantastyczne twory z obrazów Hieronima Boscha
lecz piekło w tym czasie było jakie
mokry dół zaulek morderców barak nazwany pałacem
sprawiedliwości
samogonny Mefisto w leninowskiej kurtce
posyłał w teren wnuczeta Aurory
chłopców o twarzach ziemniaczanych
bardzo brzydkie dziewczyny o czerwonych rękach

Zaiste ich retoryka była aż nazbyt parciana
(Marek Tulliusz obracał się w grobie)
łańcuchy tautologii parę pojęć jak cepy
dialektyka oprawców żadnej dystynkcji w rozumowaniu
składnia pozbawiona urody koniunktiwu

Tak więc estetyka może być pomocna w życiu
nie należy zaniedbywać nauki o pięknie
Zanim zgłosimy akces trzeba pilnie badać
kształt architektury rytm bębnów i piszczalek
kolory oficjalne nikczemny rytuał pogrzebów
Nasze oczy i uszy odmówiły posłuchu
książęta naszych zmysłów wybrały dumne wygnanie

To wcale nie wymagało wielkiego charakteru
mieliśmy odrobinę niezbędnej odwagi
lecz w gruncie rzeczy była to sprawa smaku
Tak smaku
który każe wyjść skrzywić się wycedzić szyderstwo

choćby za to miał spaść bezcenny kapitel ciała głowa

Źródło: Zbigniew Herbert, *Potęga smaku*, [w:] tegoż, *Raport z oblężonego Miasta i inne wiersze*.

Ćwiczenie 8



Na podstawie utworu Zbigniewa Herberta *Potęga smaku* wyjaśnij, w jaki sposób język wpływa na myślenie i postrzeganie świata przez człowieka. Skup się na przedstawionej w wierszu rzeczywistości państwa totalitarnego.

Praca domowa

Wybierz osobę, której będziesz przysłuchiwać się przez najbliższe dwa dni. Wypisz z jej wypowiedzi 15 dowolnych komunikatów i nazwij pełnione przez nie funkcje.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Język jako narzędzie porozumiewania się człowieka – poznawcza, komunikacyjna i społeczna funkcja tekstu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

1) rozumie pojęcie znaku językowego oraz języka jako systemu znaków; rozróżnia typy znaków i określa ich funkcje w tekście;

2) zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst, kontakt);

3) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);

4) rozpoznaje zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (homonimie, anakoluty, elipsy, paradoksy), dba o jasność i precyzję komunikatu;

8) rozróżnia pojęcia manipulacji, dezinformacji, postprawdy, stereotypu, bańki informacyjnej, wiralności; rozpoznaje te zjawiska w tekstach i je charakteryzuje;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pogłębia funkcjonalną wiedzę z zakresu nauki o języku;
- świadomie wykorzystuje działania językowe w formowaniu odpowiedzialności za własne zachowania językowe;
- ilustruje funkcje języka przykładami z własnych doświadczeń komunikacyjnych,
- charakteryzuje poznawczą, komunikacyjną i społeczną funkcję tekstu
- redaguje teksty, w których dominują wybrane funkcje języka.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel prosi uczniów o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Mapa myśli”. Uczniowie mają za zadanie przygotować przykłady z mediów ilustrujące różne funkcje języka. Prezentacja powinna mieć formę quizu: oglądający ją uczniowie powinni rozpoznawać funkcje językowe przedstawianych w niej komunikatów.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla i odczytuje temat lekcji oraz zawarte we wprowadzeniu do e-materiału cele zajęć i prosi uczniów lub wybraną osobę o sformułowanie kryteriów sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: jakie elementy są konieczne, by komunikacja między ludźmi była skuteczna? Uczniowie odpowiadają swobodnie, jedna osoba zapisuje ich propozycje na tablicy, a jeśli to konieczne, nauczyciel przypomina schemat komunikacji.
Następnie prosi wyznaczonych wcześniej uczniów o przedstawienie prezentacji dotyczącej funkcji języka; uczestnicy zajęć wskazują funkcję komunikatów, które pojawiają się w prezentacji.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie, w parach, odpowiadają na pytanie towarzyszące mapie myśli zamieszczonej w e-materiale. następnie przystępują do indywidualnego wykonania ćwiczeń wskazanych przez nauczyciela. Ćwiczenie 8 wykonują wspólnie po odczytaniu wiersza Herberta przez jednego z uczniów lub przez nauczyciela.

Faza podsumowująca:

1. W podsumowaniu lekcji nauczyciel zadaje pytanie: czego należy unikać w komunikacji językowej z innymi ludźmi?
2. Omówienie ewentualnych problemów z rozwiązaniem ćwiczeń i poleceń z sekcji „Sprawdź się”.

Praca domowa:

1. Wybierz osobę, której wypowiedzi będziesz śledzić przez najbliższe dwa dni. Wypisz 15 dowolnych komunikatów i nazwij pełnione przez nie funkcje.

Materiały pomocnicze:

- Jadwiga Kowalikowa, *Kształcenie językowe. Teoria dla praktyki*, w: *Polonista w szkole*, red. Anna Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- Marcin Możdżonek, *Zarys modelu (rzeczywistej) komunikacji międzyludzkiej w odniesieniu do (rzeczywistych) języków ludzkich i (rzeczywistej) kultury ludzkiej*, „Lingwistyka Stosowana” 2016/17

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do podsumowania lekcji.